

Dziesiąty hamulec, czyli o sceptycznych zaleceniach powściągliwości w odpowiedzi na pytanie „Jak żyć?”

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Sekstus Empiryk, *Zarysy pyrrońskie*, tłum. A. Krokiewicz, 2004 r., dostępny w internecie: zrodlahistoryczne@prv.pl.
 - Empiryk Sekstus, *Zarysy Pyrrońskie*, t. XIII, tłum. Z. Nerczuk, *Studia Philosophica Wratislaviensia* 2018.
 - Środa Magdalena, *Etyka dla myślących*, Warszawa 2010.

- Laertios Diogenes, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, tłum. I. Krońska, K. Leśniak, W. Olszewski, Warszawa 1984.
- Empiryk Sekstus, *Zarysy Pyrrońskie*, t. I, tłum. Z. Nerczuk, Studia Philosophica Wratislaviensia 2018.

Dziesiąty hamulec, czyli o sceptycznych zaleceniach powściągliwości w odpowiedzi na pytanie „Jak żyć?”

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Spotykamy w świecie różnorodne, niekiedy sprzeczne, prawa, wierzenia, obyczaje, sposoby życia. Spotykamy też takie, które wydają się nam obce czy nawet odstręczające.

Obyczajowy czy prawny pluralizm nie jest jednak wynalazkiem nowoczesnego świata. Istniał w kulturach wcześniejszych i pozostawał w granicach zainteresowania filozofii, dla której pytanie o to, jak żyć, jakie reguły postępowania są prawomocne w indywidualnym lub zbiorowym życiu, było jednym z wiodących. Niekiedy filozofowie skłaniali się ku kwestionowaniu różnorodności sposobów życia, traktując ją jako coś, co nie sięga istoty rzeczy i powinno być przezwyciężone w imię jednego prawomocnego modelu. Niekiedy jednak traktowali różnorodność jako argument na rzecz negowania samej możliwości istnienia jednego modelu życia. Ciekawe podejście do tego problemu zobaczymy na przykładzie tekstu Sekstusa Empiryka pochodzącego z I księgi jego dzieła pt. *Zarysy pyrrońskie*.

Twoje cele

- Zapoznasz się z wybranymi wątkami filozofii sceptycznej, zwłaszcza z kwestią pluralizmu, tolerancji i etyki w ujęciu sceptyków.
- Dokonasz analizy wybranej argumentacji na rzecz postawy sceptycznej.
- Skonfrontujesz postawę sceptyczną i dogmatyczną.

Przeczytaj

XVI-wieczny obraz przedstawiający Pyrrona podczas burzy morskiej.

Diogenes Laertios podaje, że gdy towarzysze podróży Pyrrona wpadli w przygnębienie, on zachował spokój i pocieszał ich, wskazując na świnkę, która spokojnie jadła. Miał powiedzieć: „Patrzcie, przyjaciele, tak niewzruszony musi być mędrzec w podobnych wypadkach”.

Źródło: domena publiczna.

Klasyczna filozofia grecka przyjmowała, że model dobrego życia ma charakter obiektywny i wynika z poznania „natury rzeczy”, np. Arystoteles model szczęśliwego życia wyprowadził z rozumności jako natury człowieka. Powinnością mędrca było nie tylko nauczać sztuki życia, ale też dążyć do tego, by znajdowała ona swoje wcielenie w ustroju, prawie i obyczaju.

Różnorodność zasad obowiązujących w społeczności mogła być dla filozofów okresu klasycznego jedynie czymś tymczasowym i do przezwyciężenia. Zachowania odbiegające od klasycznych wzorów Grecy uważali za barbarzyństwo – Arystoteles z aprobatą przywołuje w *Polityce* słowa poety, że *śluszną jest rzeczą, by Hellenowie nad barbarzyńcami panowali*. Wszakże niemal równolegle pojawił się, a w czasach późniejszych znakomicie rozwinął, nurt filozoficzny, w którym pytanie o to, jak żyć, znalazło inną perspektywę. [Sceptycyzm](#), bo o nim mowa, powstał na przełomie IV i III wieku p.n.e. za sprawą Pyrrona z Elidy, jednak jego rozwój i znaczenie wiążą się z wydarzeniami nieco późniejszymi. Burzliwy rozpad imperium aleksandryjskiego oraz tradycyjnej kultury greckiej, w tym społecznej formy polis, skierował filozofię ku poszukiwaniu szczęścia niezależnego od realiów społecznych i poznania natury rzeczy. Stanowisko pyrronizmu, jak ówczesznie nazywano sceptycyzm, zwięźle oddaje fragment z Diogenesa Laertiosa:

Diogenes Laertios

“ Żywoty i poglądy słynnych filozofów

(...) nic nie jest ani piękne, ani szpetne, ani sprawiedliwe, ani niesprawiedliwe, i podobnie w stosunku do wszystkich innych rzeczy: nic nie istnieje naprawdę (...), a ludzie działają na zasadzie umowy i zwyczaju (...). Żadna rzecz bowiem nie jest w większym stopniu taka niż inna.

Źródło: Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, tłum. I. Krońska, K. Leśniak, W. Olszewski, Warszawa 1984, s. 545.

Nie istnieją więc prawdziwe znaczenia dobra, piękna czy sprawiedliwości, wedle których moglibyśmy budować prawdziwe indywidualne lub zbiorowe szczęście. Tylko **dogmatycy**, mówi Sekstus, twierdzą, że znaleźli prawdę.

“ Sekstus Empiryk

Zarysy Pyrrońskie

Ten bowiem, kto „dogmatyzuje”, uznaje, że rzecz, na temat której wypowiada się (...) faktycznie tak się ma; natomiast sceptyk nie uznaje tych formuł za konieczne ważne.

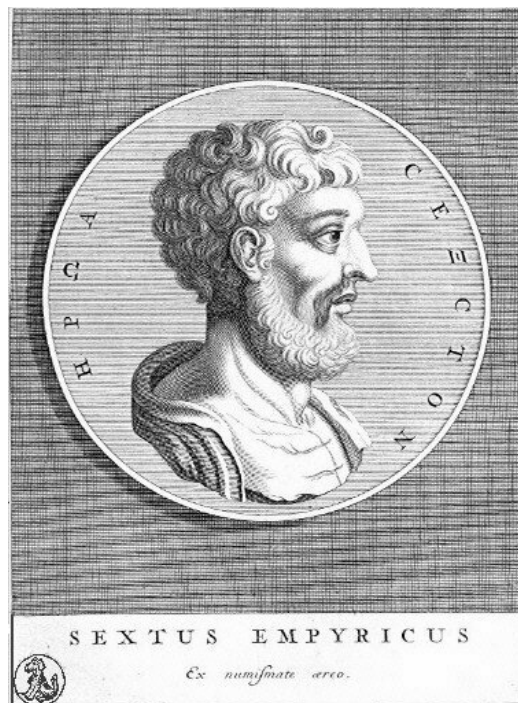
Źródło: Sekstus Empiryk, *Zarysy Pyrrońskie*, t. I, tłum. Z. Nerczuk, Studia Philosophica Wratislaviensia 2018, s. 110.

Co więcej, sceptyk wie, że na rzecz każdego sądu można wywieść równie mocne argumenty (tzw. **równosilność sądów**).

Do czego więc należy odwołać się, poszukując odpowiedzi na pytanie „jak żyć”? Sceptyk powie, że w obliczu równosilności sądów musimy odwołać się do sztuki nieorzekania. Ten osiągnie szczęście, kto prezentuje maksymalną powściągliwość w wydawaniu sądów (postawa **afazji**), ale również nie ulega emocjom i uzyskuje wewnętrzny spokój i równowagę (postawa **ataraksji**). Dogmatyzm, czyli uznawanie obiektywnych znaczeń rzeczy, prowadzi jedynie do zakłócenia tych postaw. Sekstus Empiryk pisze:

“ Sekstus Empiryk

Zarysy Pyrrońskie

Sekstus (Sextus) Empiryk (II/III wiek)
filozof i lekarz, znany przede wszystkim
z uporządkowania i opisu filozofii sceptycznej,
zwłaszcza doktryny Pyrrena.

Źródło: domena publiczna.

Kto bowiem uważa, że coś jest piękne lub złe z natury, ten nieustannie podlega niepokojom; a gdy nie posiada tego, co uważa za piękne, sądzi, że spotyka go prawdziwa udręka i dąży do tego, co [jest], jak sądzi, dobre; a gdy je zdobędzie, to popada w stan jeszcze większego niepokoju, wskutek tego, że ekscytuje się wbrew rozsądkowi i ponad miarę, i w obawie przed zmianą czyni wszystko, aby tylko nie stracić tego, co wydaje mu się dobre. Ten zaś, kto nie zajmuje określonego stanowiska na temat tego, co piękne albo złe z natury, i ani nie unika, ani nie dąży do niczego ze wszystkich sił, dzięki temu pozostaje niewzruszony.

Źródło: Sekstus Empiryk, *Zarysy Pyrronijskie*, t. I, tłum. Z. Nerczuk, *Studia Philosophica Wratislaviensia* 2018, s. 114.

Argumentując pożądane postawy, sceptycyzm przywołuje nie tylko dylematy ontologiczne bądź logiczne, ale także obserwacje praktyczne, dotyczące różnorodności praw, obyczajów, sposobów życia. Pluralizm w tych dziedzinach nie jest z punktu widzenia sceptyków czymś, co powinno być przewyżczone dzięki prawdzie, tylko zwyczajnym stanem rzeczy. Sceptyk zachowuje w obliczu pluralizmu spokój, ale i praktyczny rozsądek, ponieważ dziedzina praw i obyczajów ma dla niego wyraźny aspekt praktyczny, czyli wymaga określonych decyzji. Sceptyk nie widzi oczywiście powodów, by jednoznacznie opowiadać się za treścią danego prawa lub wierzenia, ale też nie widzi powodu, by np. nie przestrzegać praw miejsca, w którym się znajduje, nawet wówczas, gdy są one istotnie różne od tych, które obowiązywały go gdzie indziej. Przekaz praw i obyczajów jest dla sceptyka elementem zasad życia, ponieważ, jak mówi Sekstus – „*nie możemy być całkowicie beczynni*.”

Nasz dzisiejszy stosunek do prawnej bądź obyczajowej różnorodności nosi z pewnością ślady opozycji między sceptykami i dogmatykami. Dla części z nas zróżnicowanie poglądów i społecznych praktyk bywa drażniące i niezrozumiałe, inni nie akceptują rzeczywistości jednowymiarowej i treści przedstawiających się jako „jedynie prawdziwe”. Warto przy tym jednak pamiętać, że sceptycyzm oznacza bycie wątplącym, ale i bycie poszukującym, oraz że sceptycy, przynajmniej w interpretacji Sekstusa, nie czynią z postawy nieorzekania dogmatu, gdyż przeczyliby sami sobie. Tak ujęty sceptycyzm niczego z góry nie odrzuca, jeśli bowiem zapytać o cel sceptycznych poszukiwań, to nie jest nim bynajmniej dogmatyczne utwierdzanie się w przekonaniu, że nic nie da się w sposób niewątpliwy rozstrzygnąć, ale dążenie do szczęścia w przyjętym przez sceptycyzm rozumieniu.

Słownik

afazja

(gr. *afasia* – niemota) postawa nieorzekania, wstrzymania się od sądów pretendujących do prawdziwości

ataraksja

(gr. *ataraksia* – brak niepokoju) postawa spokoju ducha i równowagi osiągana dzięki pozbyciu się wzruszeń, pragnień i lęków; w filozofii hellenistycznej prowadzi do szczęścia

dogmatyzm

(gr. *dóγμα* – pogląd, przekonanie) wieloznaczny termin filozoficzny, tutaj oznacza postawę uznającą zdolność władz poznawczych do niewątpliwego poznania natury rzeczy

równosilność sądów

(gr. *isostheneia*) pogląd filozoficzny, właściwy m.in. sceptykom, wg którego każdemu twierdzeniu można przeciwstawić twierdzenie inne o takiej samej sile argumentacyjnej, można więc sformułować w tej samej kwestii dwa równosilne, wykluczające się sądy

sceptycyzm

(gr. *skeptikos*, łac. *sceptici* – wątpiący, rozważający, poszukujący) nurt filozoficzny powstały w III w. p.n.e. i w postaci różnych szkół oraz interpretacji istniejący do dzisiaj; istotą sceptycyzmu jest podawanie w wątpliwość możliwości poznawczych człowieka oraz zaprzeczenie możliwości osiągnięcia szczęścia na drodze poznania prawdy o świecie

Audiobook

Polecenie 1

Wytłumacz w kilku zdaniach, co oznacza metafora „hamulca” – przed czym ów „hamulec” nas broni?

Polecenie 2

Podaj współczesny przykład „dziesiątego hamulca”.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PgPVTP9wH>

Sekstus Empiryk

Zarysy pyrrońskie

Dziesiąty wreszcie hamulec pozostaje w najściślejszym związku z etyką, polega zaś na mnogich dążnościach, obyczajach, prawach, mitycznych wierzeniach i dogmatycznych mniemaniach. I tak dążność oznacza wybór jakiegoś życia, lub jakiejś rzeczy w ogóle, mający jednego lub wielu przedstawicieli, na przykład Diogenesa lub Lakonów. Prawo jest wzajemnym układem na piśmie członków danego państwa, przy czym kto go przekracza, ponosi karę, obyczajem zaś czy też zwyczajem (nie ma bowiem różnicy) jest wspólne wielu ludziom zapatrywanie na jakąś rzecz, przy czym kto je przekroczy nie ponosi żadnej zgoła kary; prawem jest na przykład, żeby nie cudzołożyć, a naszym znowu obyczajem, żeby nie obcować z żoną publicznie. Mityczne wierzenie jest uznawaniem rzeczy niebyłych i wymyślonych, jak obok innych podań podania o Kronosie, u wielu bowiem znajdują one posłuch. Dogmatycznym w końcu mniemaniem jest wydające się mocnym za sprawą rozumowania lub jakiegoś dowodu uznanie

czegoś, na przykład jakoby pierwiastki rzeczywistości były niepodzielne, albo podobne do swych całości, albo ostatecznie małe, albo jakieś inne. Przecistawiamy każdą z tych rzeczy już to jej samej, już to każdej z innych. Obyczaj przeciwstawiamy na przykład w ten sposób obyczajowi: niektórzy z Etiopów tatuują swoje maleństwa, a my nie tatuujemy. Persowie uważają za rzecz przystojną używanie jaskrawej i powłóczystej odzieży, a my za rzecz nieprzystojną; Hindusi obcuja z żonami publicznie, ale ogromna ilość innych narodów uważa to za sromotę. Prawo przeciwstawiamy dalej w następujący sposób prawu: u Rzymian nie płaci długów ojca, kto się wyrzeknie ojcowizny, musi je natomiast płacić u Rodyjczyków (...). Przecistawiamy dalej dążność dążności, kiedy przeciwstawiamy na przykład kierunek Diogenesa kierunkowi Arystypa, lub kierunek Lakonów kierunkowi Italczyków, mitycznemu zaś wierzeniu mityczne wierzenie, kiedy powiemy, że na jednym miejscu podaje się za ojca ludzi i bogów Zeusa, a na innym Okeanosa (...). Dogmatyczne znowu mniemania przeciwstawiamy sobie wzajemnie, kiedy powiemy, że zdaniem jednych istnieje tylko jeden pierwiastek, a zdaniem innych nieskończone ich mnóstwo, że zdaniem jednych dusza jest śmiertelna, a zdaniem innych nieśmiertelna, że zdaniem jednych toczą się nasze sprawy według zrzędzenia, opatrności bożej, a zdaniem innych bez żadnej opatrności. Przecistawiamy dalej obyczaj innym rzeczom, na przykład prawu, kiedy powiemy, że u Persów jest obyczajem cielesne obcowanie mężczyzn z mężczyznami, a u Rzymian jest ono zakazane przez prawo (...). Przecistawia się wreszcie dogmatycznemu mniemaniu, na przykład że kiedy my mamy obyczaj błagać bogów o różne dobra, to Epikur powiada, że bóstwo nie zwraca na nas najmniejszej uwagi (...). Prawo przeciwstawiamy mitycznemu wierzeniu, na przykład że kiedy poeci przedstawiają bogów, jak cudzołożą i uprawiają nierząd z mężczyznami, to u nas zabrania tego czynić prawo, dogmatycznemu zaś mniemaniu, że kiedy zdaniem Chryzypa i jego wyznawców cielesne obcowanie z matkami lub z siostrami jest rzeczą obojętną, to prawo tego zakazuje. Dogmatycznemu mniemaniu przeciwstawiamy mityczne wierzenie, na przykład że kiedy według opowiadania poetów Zeus, zstąpiwszy na ziemię, obcuje ze śmiertelnymi niewiastami, to w kołach dogmatycznych filozofów uchodzi to za niemożliwość (...). Można by oczywiście przytoczyć jeszcze wiele innych przykładów na każde z wymienionych przeciwstawień, ale i te wystarczą z uwagi na zwięzłość wykładu. Po prostu, wobec tak wielkiej różnorodności, jaką wykazuje także ten hamulec, nie będziemy mogli powiedzieć, jaki jest dany przedmiot z natury, a tylko, jakim się wydaje ze stanowiska takiej a takiej dążności, takiego a takiego prawa, takiego a takiego obyczaju i w ogóle każdej innej rzeczy. Więc także za sprawą tego hamulca musimy się powstrzymywać od wyrokowania o naturze zewnętrznych przedmiotów. W ten sposób zawijamy dzięki dziesięciu hamulcom do powściągliwości.

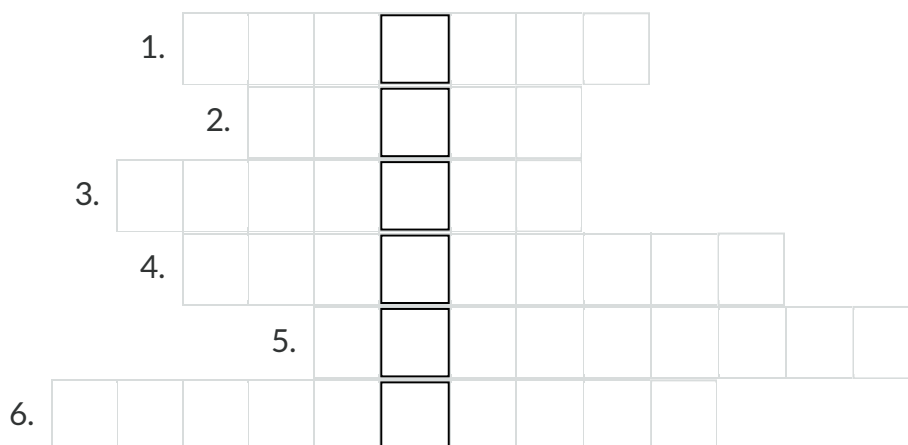
Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozwiąż krzyżówkę.

1. Wątpi, rozważa, poszukuje.
2. Miasto Pyrrona.
3. Przydomek Sekstusa.
4. Stan wewnętrznego spokoju i równowagi.
5. Uznawanie możliwości niewątpliwego poznania natury rzeczy.
6. Według Arystotelesa powinni panować nad barbarzyńcami.

Ćwiczenie 2

Zaznacz zdania prawdziwe.

☐ Z punktu widzenia sceptyków można odkryć obiektywne znaczenia dobra i piękna.

☐ Z punktu widzenia sceptyków na rzecz każdego twierdzenia można wywieść równie mocne argumenty.

☐ Z punktu widzenia dogmatyków można odkryć obiektywne znaczenia dobra i piękna.

☐ Z punktu widzenia dogmatyków na rzecz każdego twierdzenia można wywieść równie mocne argumenty.

Ćwiczenie 3

Uzupełnij zdania podanymi wyrazami, nadając im właściwą formę gramatyczną.

zwyczajny, natura rzeczy, dogmatyzm, nieorzekanie, sądy

Sceptyk wątpi w możliwość pewnej wiedzy o .

Pluralizm obyczajów jest dla sceptyka czymś .

Sceptycyzm przeciwstawia się .

Afazja to postawa , czyli wstrzymania się od .

Ćwiczenie 4

Które z poniższych zdań zaakceptowałby sceptyk?

- ☐ Usunięcie różnic w poglądach ludzi jest możliwe i potrzebne.
- ☐ Nie jest sporne, czy rzecz wydaje się taka i taka, sporne jest natomiast, czy jest taka i taka.
- ☐ Celem dociekań sceptyka jest potwierdzenie tego, że prawda nie jest osiągalna.
- ☐ Źródłem prawa jest umowa między ludźmi i dlatego zgodzić się należy na jego różnorodność.

Ćwiczenie 5

Uzupełnij tekst Sekstusa Empiryka podanymi sformułowaniami.

Tradycja sceptyczna nazywana jest „poszukującą” — od , „powściąającą sąd” — od , „aporetyczną” — z powodu .

rezygnacji z uznania czy zaprzeczenia

dostrzegania we wszystkim trudności

działania polegającego na poszukiwaniu i badaniu

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tekst Sekstusa Empiryka poniższymi sformułowaniami.

- działania polegającego na poszukiwaniu i badaniu
- rezygnacji z uznania czy zaprzeczenia
- dostrzegania we wszystkim trudności

Tradycja sceptyczna nazywana jest „poszukującą” — od , „powściąającą sąd” — od odczucia rodzącego się w badającym po poszukiwaniu, „aporetyczną” — albo z powodu , jak twierdzą niektórzy, albo z powodu (...).

Ćwiczenie 7

Przedstaw sobie sytuację, w której ktoś czyni sceptykowi zarzut dogmatyzmu, twierdząc, że ten traktuje jako niewzruszalny (dogmatyczny) sąd „nic nie jest prawdziwe” albo sąd „wszystko jest fałszywe” i ku potwierdzeniu tych sądów kieruje się cała jego aktywność. Sformułuj kilkuzdaniową obronę sceptyka przed zarzutem.

Ćwiczenie 8

Wróć do tekstu pt. „Dziesiąty hamulec”. Na podstawie lektury tego tekstu:

1. Wynotuj podane przez autora źródła regulujące nasze zachowania.
2. Podaj dwa współczesne przykłady przeciwstawień (różnych rozstrzygnięć):
 - a) pochodzących z dwu różnych źródeł;
 - b) pochodzących z takiego samego źródła.

1.

2.

Zapoznaj się z rozumieniem tolerancji zawartym w książce prof. M. Środy *Etyka dla myślących*. Napisz krótki tekst, w którym odpowiesz oddzielnie i z uzasadnieniem na każde z dwóch pytań:

1. Czy sceptyk jest postacią tolerancyjną?
2. Czy sceptyk jest postacią nietolerancyjną?

((Magdalena Środa

Etyka dla myślących

Spróbujmy opisać sytuację, w której nasza postawa mogłaby być nazwana tolerancyjną i – tym samym – posiadała wartość moralną.

Po pierwsze, musimy mieć do czynienia z jakimś poglądem, opinią, czyjąś postawą, zachowaniem lub czynem ocenianym ujemnie, sprawiającym nam przykrość. Coś mi się nie podoba, złości mnie, oburza, wydaje mi się lub też jest faktycznie niezgodne z uznawaną przeze mnie lub przez moją grupę hierarchią wartości.

Po drugie, mam możliwość działania, a także sposobność i odpowiednie środki, by zmienić tę sytuację, by wpłynąć perswazją lub siłą na zmianę cudzych przekonań lub postaw. (Gdy nie mam żadnych możliwości przeciwdziałania, nie może być mowy o tolerancji).

Po trzecie – i najważniejsze – wstrzymuję się od działań, ponieważ uznaję prawo innego człowieka do odmiennych opinii, do swobodnego propagowania swoich poglądów, do swobodnej ekspresji zachowań czy szerzej – swobodnego kierowania swoim życiem. Mimo iż nie podobają mi się przekonania czy zachowania innych, nie interweniuję, ponieważ mam szacunek do nich jako do ludzi lub też uznaję ich prawo do odmienności.

Źródło: Magdalena Środa, *Etyka dla myślących*, Warszawa 2010, s. 95.

1.

2.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Dziesiąty hamulec, czyli o sceptycznych zaleceniach powściągliwości w odpowiedzi na pytanie „Jak żyć?”

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

X. Tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

- 3) rozważa problem, czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi;
- 4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z wybranymi wątkami filozofii sceptycznej, zwłaszcza z kwestią pluralizmu, tolerancji i etyki w ujęciu sceptyków.
- Dokonasz analizy wybranej argumentacji na rzecz postawy sceptycznej.
- Skonfrontujesz postawy sceptyczną i dogmatyczną.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej;

- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Dziesiąty hamulec, czyli o sceptycznych zaleceniach powściągliwości w odpowiedzi na pytanie „Jak żyć?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1-2 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem, a następnie omawia ćwiczenie nr 2. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszanej

w sekcji „Przeczytaj” problematyki, np. *Czy bardziej was przekonuje postawa sceptyków, czy dogmatyków?* Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Audiobook”. Uczniowie odczytują polecenie: *Wytłumacz w kilku zdaniach co oznacza metafora „hamulca” – przed czym ów „hamulec” nas broni?* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 3–5. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 6 i 7) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1–5, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.